

PRAWA CZŁOWIEKA A OCHRONA ŚRODOWISKA
- WSPÓLNE WARTOŚCI I WYZWANIA

PRAWA CZŁOWIEKA A OCHRONA ŚRODOWISKA - WSPÓLNE WARTOŚCI I WYZWANIA

pod redakcją

Bożeny Gronowskiej, Bartosza Rakoczego,
Julii Kapelańskiej-Pręgowskiej,
Karoliny Karpus, Piotra Sadowskiego

Toruń 2018

Recenzenci naukowci:

Professor Malgosia Fitzmaurice, LL.M PhD (Warsaw),
Queen Mary University of London

dr hab. Piotr Rączka, prof. UMK
Zakład Prawa Administracyjnego, Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydawca:

Katedra Praw Człowieka
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
ul. W. Bojarskiego 8, 87-100 Toruń

ISBN 978-83-933493-4-0
ISBN 978-83-933493-5-7 (e-book)

Wydanie na licencji CC BY-NC-ND 3.0 PL
Użycie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych

Toruń 2018

Projekt okładki

dr hab. Nikodem Pręgoski
(Zakład Projektowania Graficznego, Wydział Sztuk Pięknych UMK)

Skład i łamanie:

Joanna L. Panek

Samanta Kowalska*

EKOTERRORYZM
– ROZWAŻANIA W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA
I ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU.
WYBRANE REGULACJE
PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Zapewnianie wolności i bezpieczeństwa powinno być rozważane w odniesieniu do naturalnego środowiska życia człowieka. Ziemia – nasz „dom” – jest pięknym klejnotem we wszechświecie, ale wymaga ochrony i pielęgnacji.

W Deklaracji Sztokholmskiej z 1972 roku¹ wskazano, iż środowisko powinno być chronione z myślą o obecnych i przyszłych pokoleniach. W tym celu należy wdrażać odpowiedzialne i perspektywiczne planowanie, zarządzanie oraz monitoring. Działania ochronne powinny obejmować zarówno zasoby odnawialne, jak i nieodnawialne. Szczególna troska doty-

* dr Samanta Kowalska, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹ Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie naturalnego środowiska człowieka (ang. *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*), przyjęta dnia 16 czerwca 1972 r.

czy zasobów przyrody, których nie można restytuować. Pożądane jest, aby projektowanie działań w tym zakresie poprzedzić zapobieganiem generowania idei oraz postaw, które prowadzą do zniszczeń w środowisku.

Obecnie jedną z najgroźniejszych i nieprzewidywalnych jest ideologia terrorystyczna. Idee terrorystyczne trawią niczym ogień wszystko, co dotyczy *rule of law*. Terrorystyci dążą do „wypalenia” rdzenia praw człowieka i wartości, które leżą u podstaw demokracji i państwa prawa. Ów model społeczeństwa pozwala niwelować i wygaszać konflikty, równoważyć interesy i dążenia, uzyskiwać konsensus pomimo różnic, w duchu poszanowania godności człowieka oraz jego otoczenia. Terrorystyci do realizacji swoich celów używają różnorodnych rodzajów broni oraz narzędzi. Skutki ich ataku mogą być odczuwane wiele kilometrów od „epicentrum” nie tylko przez ludzi, ale i przyrodę. Ekoterroryzm to nie tylko manifestacje werbalne.

Niebezpieczeństwo wiąże się na przykład z wprowadzaniem trujących substancji do gruntu, morza w strefie terytorialnej, atakami i sabotażami elektrowni jądrowych, platform wiertniczych, tankowców, nielegalnym przewozem i składowaniem odpadów nuklearnych, co może doprowadzić do katastrofy ekologicznej o zasięgu transgranicznym. Przykładowo, w Zatoce Gwinejskiej wzrasta liczba uprowadzeń zakładników oraz aktów przemocy wobec marynarzy oraz członków załóg statków, które padły celem terrorystów lub piratów. Za zamach terrorystyczny uważa się atak samobójczy na niszczyciela rakietowego USS Cole USA (DDG - 67) stacjonującego w porcie Aden, do którego doszło w październiku 2000 roku². Port znajduje się w newralgicznym miejscu, w Jemenie, gdzie ogłoszono alert terrorystyczny. Na wodach Zatoki Gwinejskiej „w dowolnym momencie znajduje się średnio 30 statków pływających pod banderą lub będących własnością UE. W ciągu ostatniej dekady większość z 551 zgłoszonych ataków i prób ataków miała miejsce na wodach podlegających jurysdykcji krajowej, natomiast mniej niż 20 proc. - na wodach międzyna-

² T. Szubrycht, *Nadbrzeżne państwa upadłe a bezpieczeństwo transportu morskiego*, [w:] R. Kłosowicz, A. Mania (red.), *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, Kraków 2012, s. 198, przypis nr 8.

rodowych, przy czym największą liczbę odnotowano w 2012 r. u wybrzeży Nigerii i Togo”³. Unia Europejska dąży do stabilizacji sytuacji w tym regionie na drodze współpracy oraz porozumień międzynarodowych⁴. W dniu 18 grudnia 2013 roku wydano Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Elementy strategicznej odpowiedzi UE na wyzwania w Zatoce Gwinejskiej, w którym zwrócono uwagę na związek między rozwojem społecznym i ekonomicznym a bezpieczeństwem ekologicznym. Wzrost gospodarczy jest hamowany nie tylko przez sytuacje kryzysowe, ubóstwo, niedostatecznie szybkie reformy w prawie wewnętrznym oraz działalności instytucji krajowych, ale i patologiczne zjawiska takie jak przestępczość zorganizowana oraz terroryzm. Nieszczelność granic lądowych i morskich generuje przestępczość zorganizowaną, która zajmuje się, np. handlem ludźmi, narkotykami oraz środkami psychotropowymi, bronią, cyberprzestępczością, przerzutem odpadów zabronionych przez prawo (np. aerozolowymi, radioaktywnymi), nielegalnym handlem produktami rolniczymi (np. bawełną, orzechami nerkowca, kakao), zasobami mineralnymi (np. diamenty, złoto, rudy żelaza, mangan), podrobionymi farmaceutykami, które wiążą się z dużym ryzykiem dla życia i zdrowia ludzi. Każda z wymienionych form przestępczości stwarza także zagrożenie dla przyrody na przykład ze względu na wysoką toksyczność czarnorynkowych substancji chemicznych. Jako kolejne unaocznienie można odnotować „petro-piratów”. Z Komunikatu „Elementy strategicznej odpowiedzi UE na wyzwania w Zatoce Gwinejskiej” wynika, że Nigeria w wyniku petro-piractwa każdego dnia traci szacunkowo 100.000

³ Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Elementy strategicznej odpowiedzi UE na wyzwania w Zatoce Gwinejskiej* z dnia 18 grudnia 2013 r. [JOIN (2013) 31/F1].

⁴ Por. W.S. Staszewski, *Współpraca w zakresie ochrony środowiska w traktatach o przyjaźni i współpracy zawartych przez Polskę po 1989 r.*, [w:] B. Mikołajczyk, J. Nowakowska-Małusecka (red.), *Prawo międzynarodowe, europejskie i krajowe – granice i wspólne obszary. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Genowefie Grabowskiej*, Katowice 2009, s. 541 i n.

baryłek ropy naftowej⁵. Celem padają nie tylko tankowce, ale i platformy wiertnicze. Podczas ataków dochodzi do uprowadzeń statków. Ponadto do wycieków ropy, które wywołują skażenie ekosystemów wodno-łądowych. Rzutuje to negatywnie na uprawy rolnicze oraz rybołówstwo, które dla miejscowej ludności stanowi ważne źródło utrzymania oraz pozyskiwania żywności. W Komunikacie położono nacisk na opracowanie i realizowanie kompleksowych programów strategicznych oraz ustanawianie przepisów, które zapewniłyby prowadzenie racjonalnej gospodarki (w tym licencjonowanie połowów, pozyskiwanie surowców mineralnych) z poszanowaniem środowiska oraz uwzględnieniem uwarunkowań regionalnych. Aspekt ten rozciąga się na zapobieganie i zwalczanie działalności ekoterrorystycznej, ponieważ burzy ład i porządek społeczny oraz narusza równowagę biologiczną.

Należy zaznaczyć, że projektując działania ochronne powinno eliminować się przyczyny eskalacji tego zjawiska. Na ten aspekt zwrócono uwagę w Konwencji w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej podpisanej dnia 10 marca 1988 r. w Rzymie⁶. W Preambule Konwencji podkreślono, iż każdy rodzaj terroryzmu narusza ludzką godność oraz zagraża podstawowym wolnościom.

Na początku XXI wieku terroryzm stanowi pandemię. Dlatego działania w tym kierunku nie powinny ograniczać do zagrożonego państwa czy regionu, lecz polegać na skoordynowanej i transgranicznej strategii, zwłaszcza iż z każdym dniem terroryzm osiąga nieznane wcześniej rozmiary i ekstremalne formy. Postanowienia Deklaracji Sztokholmskiej rozwija Declaration on Environment and Development, przyjęta na Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”. Obrady zorganizowano w dniach 3-14 czerwca 1992 roku w Rio de Janeiro. W Deklaracji z Rio podkreślono, iż „ochrona środowiska powinna stanowić nierozłączną część procesu rozwoju i nie może być rozpatrywana

⁵ Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Elementy strategicznej odpowiedzi UE na wyzwania w Zatoce Gwinejskiej* z dnia 18 grudnia 2013 r. [JOIN (2013) 31/F1].

⁶ Dz.U. z 1994 r., Nr 129, poz. 635.

oddzielnie od niego” (ang. *environmental protection shall constitute an integral part of the development process and cannot be considered in isolation from it*) [zasada 4]. Osiągnięcie pokoju, bezpieczeństwa i stabilizacji w różnych sferach życia człowieka jest niemożliwe z pominięciem kontekstu społeczno-kulturowego, ekonomicznego oraz uwarunkowań środowiskowych. Dlatego ochrona ekosystemu Ziemi jak uwypuklono w zasadzie 7 powinna przebiegać w duchu „ogólnoświatowego partnerstwa” (ang. *global partnership*). Sformułowanie „ogólnoświatowe partnerstwo” kryje w sobie głębokie przesłanie. Poszczególne państwa, w ramach suwerenności, mają prawo do ustanawiania wewnętrznej polityki środowiskowej oraz korzystania z zasobów naturalnych znajdujących się na ich terytorium. Suwerenność w znaczeniu niezależności od innych podmiotów oraz zdolności do prowadzenia stosunków w sferze zagranicznej⁷ nie jest jednak zabsolutyzowana, ponieważ do spraw regulowanych Deklaracją mają zastosowanie zasady prawa międzynarodowego.

W Deklaracji z Rio nie ma bezpośredniej wzmianki o ekoterroryzmie. Na podstawie wykładni można jednak wyciągnąć wnioski dotyczące tej problematyki. Przykładowo, w zasadzie 9 jest mowa o transgranicznej wymianie naukowo-technologicznej, rozpowszechnianiu oraz transferze technologii. Państwa powinny prowadzić monitoring w celu zapobieganiu transferom technologii oraz proliferacji broni przez organizacje terrorystyczne. Podaje się, że na świecie działalność prowadzi ponad 200 organizacji przestępczych, które zajmują się przemytem broni konwencjonalnej, a także materiałów nuklearnych z byłego bloku wschodniego. Część tych grup o powiązaniach transgranicznych działa na terenie Rosji. Po upadku Związku Radzieckiego uległy bowiem „rozłunieniu” systemy bezpieczeństwa i kontroli nad materiałami rozszczepialnymi w zakładach zbrojeniowych oraz placówkach wojskowych⁸. Z kolei

⁷ W. Czapliński, A. Wyrozumsk, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014, s. 170 i n.; J. Symonides, *Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego*, [w:] R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001, s. 124-125.

⁸ J.M. Deutch, *Zagrożenie nuklearne*, Oświadczenie wygłoszone w dniu 20 marca 1996 roku przed Stałą Podkomisją Śledczą Komisji Senatu USA ds. Rządu. Ówczśnie

w zasadzie 10 uwypuklono rolę odpowiedniego dostępu do informacji o środowisku. Prawo to obejmuje wiedzę o środkach zaradczych i kompensacyjnych w obliczu zagrożeń. Niewątpliwie, dotyczy to nie tylko skutków żywiołów natury (np. powódzie, trąby powietrzne, susze, erupcje wulkanów, trzęsienia ziemi), ale i działalności człowieka (np. efekt cieplarniany, awarie reaktorów jądrowych, wycieki toksyczne, pożary w zakładach chemicznych, nielegalne zrzuty ścieków komunalnych oraz przemysłowych, „dzikie” wysypiska śmieci). Obecnie terroryści posługują się często narzędziami i środkami związanymi z przemysłem, co powoduje skażenie środowiska. Na ich mapie strategicznej znajdują się instytucje oraz obiekty użyteczności publicznej, np. urzędy, lotniska, stacje metra, restauracje, kurorty wypoczynkowe. Unaocznieniem są zamachy, które przeszły do historii pod nazwą „Apokalipsa Europy”. W dniu 11 marca 2004 roku w pociągach podmiejskich jadących do Madrytu doszło do zamachów, w których zginęło 191 osób, a ponad 1.800 doznało obrażeń⁹. Dlatego zachodzi potrzeba, by nie lekceważyć żadnego ostrzeżenia, ponieważ potencjalne zagrożenie może stać się brutalną rzeczywistością. Otwarcie granic państwowych w Europie ułatwiło przemieszczanie się i podróżowanie¹⁰. Niestety korzystają z tego także organizacje przestępcze, np. do rozciągania swojej siatki na nowe

J. M. Deutch pełnił funkcję Dyrektora Centralnej Agencji Wywiadowczej (*Central Intelligence Agency* – CIA). Obecnie tą amerykańską instytucją rządową kieruje M. Pompeo. W celu zapobiegania nielegalnego przemieszczania i użycia materiałów nuklearnych podpisano dnia 3 marca 1980 r. w Wiedniu i Nowym Jorku Konwencję o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II (Dz.U. z 1989 r., Nr 17, poz. 93).

⁹ Zob. G.M. Segell, *Intelligence Methodologies Applicable to the Madrid Train Bombings, 2004*, „International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 2005, Vol. 18, No. 2, s. 221 i n.

¹⁰ Układ między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach podpisany dnia 14 czerwca 1985 roku w Schengen (Dz.Urz. UE L 239 z dnia 22 września 2000 r., s. 0013 - 0018). Zob. także Konwencję Wykonawczą do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach sporządzoną dnia 19 czerwca 1990 roku w Schengen (Dz.Urz. UE L 239 z dnia 22 września 2000 r., s. 0019 - 0062).

terytoria, werbowanie ochotników, „pranie brudnych pieniędzy”¹¹, przekazywanie instrukcji tajnym kodem, przerzut broni, etc. W zasadzie 14 Deklaracji z Rio apeluje się do państw o współdziałanie w zapobieganiu przemieszczaniu oraz transferu działalności i/lub substancji niebezpiecznych dla zdrowia ludzi i środowiska, np. nie wiadomo, jaki jest los naukowców i patogenów z fabryki broni biologicznej „Wektor” z Nowosybirsk (rus. Новосибирск), w której w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku pracowało około 4 tysięcy ludzi. W fabryce znajdowały się bakterie i wirusy, np. dżuma, ospy, wąglik, Ebola, gorączki krwotocznej krymskiej¹² (określana także jako gorączka krwotoczna krymsko-kongijska / ang. Crimean-Congo Hemorrhagic Fever)¹³. Z powyższym wiąże się zasada 18, w której uwypuklono rolę szybkiego i skutecznego systemu ostrzegawczego o niebezpieczeństwach i katastrofach¹⁴, które pociągają za sobą negatywne skutki dla środowiska. Pewien czas temu na terenie parku moskiewskiego znaleziono pojemnik z cezem (caesium) - 137, pierwiastkiem o dużej reaktywności chemicznej¹⁵. Czujność powinni więc zachowywać nie tylko funkcjonariusze, ale i obywatele. Inny przykład, dzięki dobrze zorgani-

¹¹ Należy niwelować nie tylko skutki, ale przede wszystkim źródła generowania terroryzmu. Ważnym aktem prawnym w tym zakresie jest przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 9 grudnia 1999 r. w Nowym Jorku Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu (Dz.U. z 2004 r., Nr 263, poz. 2620). Powinno się jednak na bieżąco rewidować przepisy prawa międzynarodowego i krajowego o zwalczaniu finansowania terroryzmu, w celu zapewnienia ich faktycznej oraz skutecznej realizacji.

¹² M. Gańczak, *Bioterroryzm zagrożeniem dla zdrowia publicznego*, [w:] K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnego terroryzmu*, Toruń 2006, s. 183.

¹³ Eksperci ostrzegają, iż na przykład użycie z wysokości 2 kilometrów 50 kg zarodników wągliku w formie aerozolu nad miastem liczącym 500.000 mieszkańców może spowodować 95.000 ofiar śmiertelnych, a u 125.000 osób wywołać zachorowania, przywołują za: K. Chomiczewski, *Zagrożenie użyciem broni biologicznej w zamachach terrorystycznych*, [w:] Ibidem, s. 167. Broń biologiczna jest niezwykle niebezpieczna i podstępna. Drobnoustroje chorobotwórcze rozprzestrzeniają się transgranicznie, a trudności w postawieniu właściwej diagnozy zwiększają ryzyko zarówno wśród ludzi jak i zwierząt.

¹⁴ Zob. M. Balcerzak, *Ochrona osób w przypadku katastrof. Uwagi o projekcie Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego Organizacji Narodów Zjednoczonych*, [w:] K. Kariski (red.), *Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego*, Warszawa 2015, s. 90 i n.

¹⁵ J.M. Deutch, op. cit.

zowanej prewencji udaremniono zamach bombowy na rafinerię gazu ziemnego w Dallas. Gdyby służby nie zareagowały w porę, doszłoby do powstania śmiertelnej chmury sulfanu (siarkowodoru)¹⁶. Analiza zdarzenia w Dallas wykazała ponadto, że głównym celem przestępców nie była rafineria. Atak ten miał odwrócić uwagę funkcjonariuszy od rzeczywistego celu. Konspiracyjna strategia terrorystyczna bazuje na aktach przemocy zaplanowanej i skalkulowanej na rozgłos, wzbudzanie przerażenia, wywoływanie destabilizacji oraz spowodowanie jak największej liczby ofiar. Obecnie paradygmat terroryzmu nie abstrahuje od środowiska. Ekoterroryzm niepokojąco przybiera na sile. W tym celu należy na bieżąco weryfikować wiedzę na temat terroryzmu, a nie patrzeć schematycznie. Mixy broni i strategii sprawiają bowiem, że jest to niezwykle amorficzne zjawisko.

Kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza iż w ekoterroryzmie objawiają się inne emanacje terroryzmu: biologicznego, chemicznego, radiologicznego, etc. Wiele osób nie zdaje sobie sprawy, jak szybko przeobraża się terrorystyczne *modus operandi*. Raport Departamentu Obrony USA „Proliferation: Threat and Response” już w 2001 roku ostrzegał przed zatrutowaniem upraw i wywoływaniem za pomocą czynników chorobotwórczych, np. pierścieniowej zgnilizny ziemniaka (Ring Rot), plamistości Wirrega jęczmienia (Wirrega Blotch), fuzaryjnej zgnilizny kolb kukurydzy (Fusarium Ear Rot), rdzy soi (Soybean Rust), bakteryjnej zarazy ryżu (Bacterial Blight)¹⁷. Do środków stosowanych przez ekoterrorystów należą również tzw. fitotoksyczne substancje trujące, które unicestwiają świat roślin, np. 2-chloro-4,6-bis-etyloamino-1,3,5-triazyna,

¹⁶ L.J. Freeh, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego Stanów Zjednoczonych*, Oświadczenie wygłoszone w dniu 28 stycznia 1998 roku przed Senacką Wybraną Komisją ds. Wywiadu. L.J. Freeh ówczesnie sprawował funkcję Dyrektora Federalnego Biura Śledczego (*Federal Bureau of Investigation* – FBI). Obecnie rolę tę pełni J.B. Comey. Eskalacja zamachów terrorystycznych przeprowadzanych za pomocą ładunków wybuchowych skłoniła do opracowania i przyjęcia w dniu 15 grudnia 1997 r. w Nowym Jorku Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych (Dz.U. 2007 r., Nr 66, poz. 438).

¹⁷ Raport, *Proliferation: Threat and Response*, January 2001, s. 66.

związek chemiczny znany również jako simazyna. Amerykańska Federalna Administracja Lotnictwa (Federal Aviation Administration) zakazała lotów samolotów służących do rozpylania chemikaliów na polach rolniczych, gdy okazało się, że jedna z osób aresztowanych w związku z zamachami na World Trade Center zamierzała wynająć tego typu samolot¹⁸. Stąd w literaturze przy omawianiu tego rodzaju działalności można obok „ekoterroryzmu” spotkać pojęcie „agroterroryzmu”¹⁹. Natomiast w hodowli zwierząt podkreślano realność zatruwania pasz, posługiwania się wirusami i bakteriami mogącymi wywołać, np. chorobę pęcherzykową świń (Swine Vesicular Disease), guzowatą chorobę skóry (Lumpy Skin Disease), pryszczycę (Foot and Mouth Disease), chorobę niebieskiego języka (Bluetongue), gorączkę Rift Valley (Rift Valley Fever), księgosusz *Gibberella* (Rinderpest *Gibberella*), rzekomy pomór ptaków/choroba Newcastle (Newcastle Disease), ospę owiec i kóz (Sheep and Goat Pox)²⁰. Powyższego raportu nie można lekceważyć, zwłaszcza iż wiele osób zasygnalizowane choroby roślin i zwierząt może początkowo nie łączyć z terroryzmem. Brak przygotowania i wczesnego reagowania może przynieść duże straty gospodarcze, np. w Wielkiej Brytanii tylko pojedynczy atak pryszczycy pociągnął za sobą utratę 430.000 zwierząt²¹. Stąd wniosek, że współczesny terroryzm, zwłaszcza w swojej -eko odmianie, stanowi zagrożenie nie tylko dla praw i wolności jednostki, gospodarki, ale usiłuje zachwiać równowagą biologiczną. Nic więc dziwnego, że terroryzm bywa nazywany „pełzającym zagrożeniem”.

Równowagą biologiczną może naruszyć także broń binarna i genowa służąca do wywoływania mutacji, uszkodzania kodu genetycznego DNA, a za pomocą inżynierii biomedycznej do tworzenia wirusów – artefaktów, które wcześniej nie występowały w środowisku naturalnym. Opracowanie

¹⁸ M.A. Wasilewska, *Terroryzm CBRN a terroryzm biologiczny. Współczesne zagrożenie*, [w:] K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnego terroryzmu*, op. cit., s. 200.

¹⁹ K. Chomiczewski, *Zagrożenie użyciem broni biologicznej w zamachach terrorystycznych*, [w:] ibidem, s. 167.

²⁰ Raport, op. cit., s. 66.

²¹ Ibidem, s. 65.

w laboratoriach kombinacji wirusów i bakterii w celach przestępczych może przynieść ze sobą nieprzewidywalne skutki. W Powszechnej Deklaracji o genomie ludzkim i prawach człowieka²² uwypuklono, iż genom ludzki w sensie symbolicznym stanowi dziedzictwo ludzkości (art. 1 in fine). W art. 2a Deklaracji podkreślono prawo każdej osoby do poszanowania własnej godności i praw niezależnie od cech genetycznych. Determinizm biologiczny jest zakazany. Badania genomu ludzkiego dozwolone są tylko wtedy, gdy mają na względzie „przyniesienie ulgi w cierpieniu i poprawę stanu zdrowia jednostek i ludzkości” (ang. *shall seek to offer relief from suffering and improve the health of individuals and humankind as a whole*) [art. 12b]. Deklaracja chociaż nie ma prawnie wiążącego charakteru, gdyż jest to tzw. miękkie prawo międzynarodowe, wywiera wpływ na działania administracyjne i prawodawcze²³. Wiążącym instrumentem w tej materii jest natomiast Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny (Europejska Konwencja Bioetyczna) otwarta do podpisu w Oviedo dnia 4 kwietnia 1997 roku. Jak stanowi art. 12 testy prognozujące choroby genetyczne albo testy, które mogą służyć do identyfikacji nosiciela genu odpowiedzialnego za chorobę oraz testy wykrywające genetyczne predyspozycje bądź podatność na zachorowanie mogą być przeprowadzone wyłącznie dla celów zdrowotnych lub dla badań naukowych związanych z celami zdrowotnymi²⁴. Do powyższego zagadnienia nawiązuje art. 13, na podstawie którego interwencja, mająca na celu dokonanie zmian w genomie ludzkim, może być przeprowadzona wyłącznie w celach profilaktycznych, terapeutycznych lub diagnostycznych tylko wtedy, gdy nie ma na celu wywołanie dziedzicznych zmian

²² Powszechna Deklaracja o genomie ludzkim i prawach człowieka została opracowana w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) w dniu 11 listopada 1997 roku.

²³ L. Kondratiewa-Bryzik, K. Sękowska-Kozłowska (red.), *Prawa człowieka wobec rozwoju biotechnologii*, Warszawa 2013, s. 21.

²⁴ Zob. szerz. T. Jasudowicz, J. Czepek, J. Kapelańska-Pręgowska, *Międzynarodowe standardy bioetyczne. Dokumenty i orzecznictwo*, Warszawa 2014, s. 11 i n.; J. Kapelańska-Pręgowska, *Prawne i bioetyczne aspekty testów genetycznych*, Warszawa 2011, s. 17 i n.

genetycznych u potomstwa (ang. *An intervention seeking to modify the human genome may only be undertaken for preventive, diagnostic or therapeutic purposes and only if its aim is not to introduce any modification in the genome of any descendants*). W Konwencji zaznaczono, że interes i dobro istoty ludzkiej przeważa nad wyłącznym interesem społeczeństwa lub nauki (art. 2). Nasuwa się pytanie o inżynierię biomedyczną w kontekście ekoterroryzmu.

W świetle Preambuły Konwencji o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska sporządzonej dnia 25 czerwca 1998 r. w Aarhus²⁵ można wyciągnąć wnioski, że odpowiedni stan środowiska i jego ochrona jest niezbędna dla realizacji prawa do życia²⁶ oraz pomyślności człowieka obecnie i pro futuro. W Konwencji podkreślono, iż społeczeństwo ma prawo uczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska oraz otrzymania rzetelnej informacji o wpływie danej inwestycji na zdrowie ludzi i przyrodę. Przedsięwzięcia, które wiążą się z ingerencją w środowisko powinny zostać poprzedzone odpowiednimi badaniami i ekspertyzami z myślą o minimalizowaniu negatywnych oddziaływań. Niewątpliwie można to odnieść także do inżynierii biomedycznej. Niezwykle ważne jest, aby czynniki ekologiczne analizować nie *post factum*, lecz „we wczesnej fazie procesu podejmowania decyzji” (ang. *at an early stage in the decision-making process*)²⁷ bez względu czy dotyczy to inwestycji czy działań z próbką w tle. Nie można zapominać, że swoje laboratoria i werbowanie naukowców prowadzi także część ugrupowań terrorystycznych. W Preambule Konwencji z Aarhus znalazł się zapis o „zaniepo-

²⁵ Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 706.

²⁶ Na temat prawa do życia w świetle standardów strasburskich zob. szerz. B. Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011, s. 151 i n. Natomiast w ujęciu międzynarodowym: A. Gliszczyńska-Grabias, *Prawo do życia*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 101 i n. Zob. także T. Jasudowicz, *Prawo do życia*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubi-szewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 269 i n.

²⁷ Zapis ten pochodzi z Preambuły Konwencji o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym sporządzonej dnia 25 lutego 1991 r. w Espoo (Dz.U. z 1999 r., Nr 96, poz. 1110).

kojeniu społeczeństwa zamierzonym uwalnianiem genetycznie zmodyfikowanych organizmów do środowiska”. Modyfikacje genetyczne²⁸ stosowane są zarówno w rolnictwie, jak i w hodowli w celu uzyskania roślin o określonym smaku i kształcie, a u zwierząt – cech, czy odporności na choroby. Proces modyfikacji u zwierząt jest bardziej złożony i kosztochłonny niż w przypadku roślin. Mimo to obserwuje się spore zainteresowanie producentów i hodowców, którzy nierzadko patrzą przez prymat merkantylny. Metoda genetycznej modyfikacji jest powszechnie stosowana do produkcji pasz dla zwierząt. Zdaniem części osób, GMO (ang. *Genetically Modified Organisms*) stanowi zagrożenie dla ludzkiego organizmu oraz różnorodności biologicznej²⁹. Obecnie prowadzone są badania naukowe dotyczące GMO. Dotychczas jednak nie są znane długotrwałe skutki przyjmowania żywności genetycznie modyfikowanej. Przyszłość zapewne zweryfikuje wiele informacji na ten temat. Ponadto, do głosu dochodzą interesy i powiązania koncernów spożywczych, którym nieujawnianie pochodzenia składników i bazowanie na technologii inżynierii genetycznej może być bardzo opłacalne. W ekoterroryzmie występują organizacje, które wymuszają pewne działania lub zaniechania na organach władzy publicznej lub koncernach.

Ochrona środowiska naturalnego jest wartością samą w sobie. Należy jednak zachować rozwagę w interpretacji zachodzących wydarzeń, aby nie pomylić aktu ekoterroryzmu z działalnością ekologów, ekologów, czy tzw. klasycznej przestępczości, której członkowie dopuszczają się na przykład wandalizmu, czy niszczenia mienia. Hasła ochrony przyrody nie

²⁸ W Polsce do tej problematyki ma zastosowanie ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o organizmach genetycznie zmodyfikowanych (Dz.U. z 2001 r., Nr 76, poz. 811 z późn. zm.) wraz z aktami wykonawczymi. Zob. także rozporządzenie (WE) nr 1830/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. dotyczące możliwości śledzenia i etykietowania organizmów zmodyfikowanych genetycznie oraz możliwości śledzenia żywności i produktów paszowych wyprodukowanych z organizmów zmodyfikowanych genetycznie i zmieniające dyrektywę 2001/18/WE (Dz.Urz. UE L 268 z dnia 18 października 2003 r., s. 0024 - 0028).

²⁹ Np. *Current Knowledge of the Impacts of Genetically Modified Organisms on Biodiversity and Human Health. An Information Paper*, Gland 2007, s. 1-53.

powinny być przykrywką do walki o wpływy ekonomiczne. Prowadząc wywody o zasadzie zrównoważonego rozwoju nie można zapominać o swobodzie działalności gospodarczej³⁰. Sprawy dotyczące środowiska i gospodarki nie są łatwe, wymagają wielopłaszczyznowej analizy w oparciu o rzetelne badania i ekspertyzy, aby nie dochodziło do restrykcyjnych decyzji w tej materii.

W art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku³¹ wśród ograniczeń praw i wolności jednostki, wymieniono ochronę środowiska. Zagadnienie to jest złożone pod względem aksjologicznym. Dotyka prawa własności, które daje bardzo szerokie uprawnienia, ale nie zabsolutyzowane. Należy dostrzegać model redefinicyjny prawa własności, który oprócz uprawnień zawiera także obowiązki. Podejście to rozumiane w sposób racjonalny nie będzie działać przeciwko, ale „w istocie służyć w dalszej perspektywie samemu właścicielowi”³².

Należy więc umiejętnie identyfikować i wyważać interesy stron konfliktu, np. podczas protestów przeciwko budowaniu autostrad, obwodnic, wycinaniu drzew. Manifestacje i protesty stanowią formę ekspresji. Na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka³³ o ekspresji jednostki stanowi art. 10. Analizując treść przytoczonego artykułu można wyciągnąć wniosek, że „wypowiedź” może mieć wymiar nie tylko słowny, ale również pozawerbalny, np. ekspresja literacka, artystyczna. Pod omawianą

³⁰ W odniesieniu do tej problematyki funkcjonuje określenie „sakralizacja przyrody”. J. Ciechanowicz-McLean, *Tendencje rozwoju międzynarodowego prawa środowiska. Bezpieczeństwo ekologiczne czy terroryzm ekologiczny*, [w:] J. Menkes (red.), *Prawo międzynarodowe – problemy i wyzwania. Księga Pamiątkowa Profesor Renaty Sonnenfeld-Tomporek*, Warszawa 2006, s. 116. Zob. także J. Ciechanowicz-McLean, *Terroryzm ekologiczny – ekoterroryzm*, [w:] J. Ciechanowicz-McLean, *Prawo i polityka ochrony środowiska*, Warszawa 2009, s. 64-78.

³¹ Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

³² B. Rakoczy, *Ochrona przyrody a ochrona własności w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] J. Rotko (red.), *Wybrane problemy prawa ochrony środowiska w orzecznictwie*, Wrocław 2015, s. 37. Zob. także B. Rakoczy, M. Pchałek (red.), *Wybrane problemy prawa ochrony środowiska*, Warszawa 2010.

³³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona dnia 4 listopada 1950 r. w Rzymie (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).

regulację kwalifikują się także protesty organizowane pokojowo i zgodnie z przepisami, które nie powodują naruszenia porządku publicznego, czy podżegania do przemocy, np. wyrok ETPC w sprawie Joseph Hashman i Wanda Harrup przeciwko Wielkiej Brytanii z 25.11.1999 r., nr skargi 25594/94 – protest przeciwko polowaniom na lisy³⁴. W prawie są pewne granice wolności słowa, które nie powinny być jednak stosowane arbitralnie³⁵. Należy wskazać, że ekspresja może być również symboliczna, np. poprzez noszenie charakterystycznej odzieży lub gesty. W przypadku organizacji terrorystycznych, które działają konspiracyjnie, manifestacje przybierają formę przemocy nielimitowanej. Zapewnianie społeczeństwu bezpieczeństwa stało się jednym z najbardziej priorytetowych postulatów. Nie można jednak w sposób arbitralny ograniczać swobód obywatelskich. Godność jest nie tylko wyznacznikiem traktowania ludzi przez organy władzy publicznej, ale i łącznikiem między prawami człowieka a kategorią rozwoju³⁶, która obejmuje także kwestie przyrodnicze.

Nauka w dalszym ciągu wzbija się na wcześniej nieznanym „wyżynym wiedzy”. W świecie, który przechodzi rewolucję technologiczną, zwiększa się jednak zróżnicowanie między krajami, pogłębia rozwarstwienie społeczne, rośnie liczba osób niedożywionych, chorych, dotkniętych różnymi rodzajami wykluczenia społecznego, ponadto przybywa regionów zdewastowanych lub zagrożonych ekologicznie. W celu poprawy sytuacji opracowano dokument programowy zwany „Agendą 21” (*Action Programme*)³⁷. Od tego czasu nastąpiło wiele innych zmian społecznych, kulturowych, gospodarczych. Aktualność zachowuje postulat wdrażania systemowych rozwiązań na rzecz środowiska, w którym udział miałby każdy człowiek. Dokument oscyluje wokół zasady zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie nasila się generowanie zjawiska, które dąży do zburzenia równowagi między

³⁴ P. Ashcroft, F. Barrie, C. Bazell, A. Damazer, R. Powell, G. Tranter, Edited by B. Gibson, *Human Rights and the Courts. Bringing Justice Home*, Winchester 1999, s. 98 i n.

³⁵ Zob. szerz. I.C. Kamiński, *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010, s. 21 i n.

³⁶ E. Cała-Wacinkiewicz, *Prawo do rozwoju jako prawo trzeciej generacji praw człowieka*, [w:] E. Karska (red.), *Globalne problemy ochrony praw człowieka*, Warszawa 2015, s. 302.

³⁷ United Nations Conference on Environment & Development. Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, *Agenda 21*.

ludźmi a światem przyrody – terroryzm. Organizacje terrorystyczne w celu skutecznego i zakamuflowania swojej działalności sięgają po zdobycze nauki i techniki. Powstają coraz to nowe typologie tego zjawiska, ponieważ terroryści dążą do destrukcji każdej sfery społecznej, aby zniweczyć zasadę zrównoważonego rozwoju. Zmianie ulega także paradygmat ekoterroryzmu, który często przybiera postać zakamuflowaną, niewidzialną lub trudną do wykrycia bez specjalistycznego sprzętu.

Ponadto, terroryści unowocześniają swoje „arsenały broni”, chcąc zatrzeć ślady lub zmylić śledczych. Do środków wykorzystywanych przez terrorystów należy na przykład nadtlenek azotu, który nie powoduje absorpcji ultrafioletu ani jonizacji. Napawa obawą fakt, iż ładunek wybuchowy TATP (TriAcetoneTriPeroxide) odznacza się dużą siłą rażenia oraz wrażliwością. Ponadto jest trudny do wykrycia³⁸, ponieważ może zostać umieszczony w butelce (postać ciekła), listach pocztowych (postać sypka), etc. Ładunki mogą być wypełnione gwoździami, śrubami lub innymi metalowymi częściami, które w połączeniu z TATP są nieprzewidywalną i bardzo groźną kombinacją. Technologią TATP terroryści posłużyli się na przykład w skoordynowanych symultanicznych zamachach terrorystycznych dnia 22 marca 2016 roku w Brukseli i Zaventem. Ładunki wybuchowe znajdowały się w walizkach, które umieszczono w na lotnisku w Brukseli. Do trzeciej eksplozji doszło na stacji metra Maelbeek zlokalizowanej nieopodal instytucji unijnych³⁹. W związku z tym nasuwają się pytania o skuteczność i efektywność działań służb, w celu zapewnienia bezpieczeństwa na terytorium znajdującym się pod jurysdykcją państwową oraz w obiektach eksterytorialnych.

³⁸ Eksperci podają, iż wybuch bomby skonstruowanej za pomocą technologii TATP osiąga około 80% siły wybuchu trotylu. TATP cechuje się dużą wrażliwością, np. kontakt z iskrą elektryczną, ciepłem, przypadkowe zgniecenie może wywołać eksplozję. Zob. A. Policha, W. Pawłowski, A. Mazurek, Ł. Matyjasek, *Badania i identyfikacja nadtlenków organicznych używanych w zamachach terrorystycznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2004, nr 244.

³⁹ T. Bielecki, *Zamachy w Brukseli. Belgia podnosi alarm terrorystyczny do najwyższego stopnia*, „Gazeta Wyborcza” z dnia 22 marca 2016 r. (wydanie elektroniczne). Zob. także A. Słojewska, *Zamachy w Brukseli: belgijskie państwo zawiodło*, „Rzeczpospolita” z dnia 21 marca 2017 r. (wydanie elektroniczne).

Pewną wskazówkę w tym zakresie dostarcza analiza skargi Bède Djokaba Lambi Longa przeciwko Holandii (nr 33917/12), którą Europejski Trybunał Praw Człowieka rozpatrzył w 2012 r.⁴⁰. W skardze wskazano, iż gmachy sądów międzynarodowych cechuje eksterytorialność, czyli niezależność od państwa, w którym budynek trybunału się znajduje. Sprawa ta nie dotyczyła wprost zjawiska terroryzmu. Jednak na tym przykładzie można wyciągnąć wniosek, że działalność terrorystów nie ma już tylko wymiaru symbolicznego czy funkcjonalnego. Ataki na budynki rządowe/międzynarodowe ukazują ponadto dążenie do zadania ciosu cywilizacji zachodniej. Terrorysty chcąc przeprowadzić atak coraz częściej sięgają po osiągnięcia systemu demokratycznego, np. legalne zakupy odczynników chemicznych.

Powyższy *modus operandi* terrorystów znajduje odzwierciedlenie w rozciągnięciu celów przestępczej działalności na dziedzictwo kulturowe. Przykładowo w 2015 i 2017 roku terroryści z Państwa Islamskiego (*Islamic State of Iraq and Sham – ISIS*) dokonali zniszczenia zabytków na terenie Palmyry. Historyczne obiekty pochodziły z czasów starożytnych, wśród nich rzymski Tetrapylon (tzw. Wielki Tetrapylon). Podczas budowy świątyni korzystano ze wzorców architektury i sztuki greckiej. Naukowcom udało się zabezpieczyć, np. posąg Iwa z sanktuarium Allat. Posąg został odnaleziony przez polskich uczonych pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Polacy niedawno doprowadzili do prac restauratorsko-konserwatorskich⁴¹. Część zabytków zostało jednak nieodwracalnie zniszczonych przez terrorystów. W gruncie rzeczy dokonali w ten sposób zamachu w jeden z „fundamentów” cywilizacji zachodniej, wzniesionej na

⁴⁰ Zagadnienie eksterytorialności omówiono na przykładzie Międzynarodowego Trybunału Karnego z siedzibą w Hadze. Szerz. C. Stahn (ed.), *The Law and Practice of the International Criminal Court*, Oxford 2015, s. 1092 i n.

⁴¹ Naukowcy reprezentują Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej im. Kazimierza Michałowskiego Uniwersytetu Warszawskiego (*Polish Centre of Mediterranean Archaeology of the University of Warsaw – PCMA*). Badania w Palmyrze zapoczątkował w 1959 roku wybitny uczyony, prof. K. Michałowski, patron wspomnianej instytucji, który był prekursorem polskiej szkoły w zakresie archeologii śródziemnomorskiej oraz archeologii Sudanu (nubiologii).

osiągnięciach starożytnych Greków i Rzymian. Paradoksalnie, patronką wspomnianego wyżej sanktuarium była Atena-Allat – boginia pokoju. Działalność terrorystyczna ma natomiast na celu zniweczenie ładu, zasad i wartości, w oparciu o które funkcjonuje społeczność międzynarodowa. Fakt, iż terroryści przeprowadzają ataki także na odległość sprawia, że zjawisko to wyłamuje się spod definicji „wojny” w dotychczasowym rozumieniu prawa międzynarodowego.

Na początku XXI wieku ataki terrorystyczne coraz częściej nie mają literalnej postaci, lecz na przykład impulsu elektromagnetycznego, który może niepostrzeżenie w krótkim czasie zachwiać lub sparaliżować funkcjonowanie instytucji państwowych (np. policji, wojska, banków, placówek służby zdrowia, lotnisk). Nuklearny impuls elektromagnetyczny poprzez zakłócanie lub niszczenie obwodów elektronicznych może w krótkim czasie na dużą odległość spowodować, np. awarie sieci energetycznych, linii telefonicznych, systemów alarmowych oraz zarządzania. Z kolei uszkodzenie sieci komunikacyjnej może uniemożliwić szybką reakcję oraz koordynację działań służb bezpieczeństwa w obliczu wystąpienia zagrożenia. Wraz z rozwojem techniki i komercjalizacją wyników badań naukowych amplituda w tym zakresie wzrasta. Przykładowo, atakiem cyberterrorystycznym poprzez sabotaż w sieci komputerowej mogła być jednoczesna „awaria” w 22 elektrowniach atomowych na terenie Kanady oraz w północno-wschodniej części Stanów Zjednoczonych w dniu 14 sierpnia 2003 r.⁴². Omawiane zdarzenie wykazuje nie tylko na braki w internetowych zaporach ochronnych przed hakerami, ale i możliwość sparaliżowania wielu miast, a także groźbę wywołania katastrofy ekologicznej.

Atak w newralgiczne elementy infrastruktury państwa może stanowić ponadto poważne zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi, np. pacjentów klinik, pasażerów środków transportu publicznego korzystających z nawigacji satelitarnej. Technika ta, polegająca na określaniu parametrów ruchu oraz położenia danego obiektu, szczególną rolę odgrywa w ratownictwie. Nawigacja satelitarna ułatwia poszukiwania osób, które zgubiły

⁴² S. Kowalska, *Prawa człowieka a terror i terroryzm*, Kalisz 2008, s. 55-56.

drogę (np. w górach) oraz poszkodowanych w wyniku, np. lawin, zamieci śnieżnych, uprowadzeń statków i samolotów. Terrorysty sięgają także po wynalazki techniki, które stwarzają zagrożenie zarówno dla ludzi i przyrody, np. atak na tankera. Do tego dochodzi strategia i interesy państw rozbójniczych i sponsorowanych, które werbują naukowców do unowocześniania broni lub nadawania technologiom „podwójnego zastosowania”. Z każdym dniem zwiększają się wpływy non-state actors, np. międzynarodowych syndykatów przestępczych oraz terrorystów, którzy nie znają żadnych barier ani granic moralno-etycznych. Na przestrzeni czasu, strategia, taktyka oraz instrumentalizm terroryzmu jeszcze bardziej zaostrza swoje oblicze.

Warto wspomnieć o zagrożeniu, z którego wiele osób nie zdaje sobie sprawy lub odbiera jako science fiction. Mianowicie, możliwość wykorzystania broni meteorologicznej, która przeznaczona jest do zakłócania równowagi ekologicznej, poprzez wywoływanie kataklizmów i klęsk żywiołowych, np. powodzi, trzęsienia ziemi, tsunami, mgły, gwałtownych opadów deszczu, śniegu, gradu⁴³. Modyfikowanie klimatu za pomocą geoinżynierii może spowodować na szeroką skalę nieobliczalny w skutkach rozwój wydarzeń.

Znajomość powyższych faktów skłoniła do refleksji oraz zintensyfikowania współpracy w celu zwalczania terroryzmu. W 1972 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję nr 3034, na podstawie której działalność rozpoczął Komited ad hoc ds. terroryzmu międzynarodowego. Prace legislacyjne zaowocowało kolejnymi rezolucjami oraz umowami multilateralnymi przyjętymi w ramach ONZ: a) Konwencją z dnia 14 grudnia 1973 r. podpisaną w Nowym Jorku o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom⁴⁴; b) Międzynarodową Konwencją przeciwko braniu zakładników sporządzoną dnia 8 grudnia 1979 r.⁴⁵ w Nowym Jorku.

⁴³ C. Mojsiewicz, *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław 2000, s. 54.

⁴⁴ Dz.U. z 1983 r., Nr 37, poz. 168.

⁴⁵ Dz.U. z 2000 r., Nr 106, poz. 1123.

Z kolei dnia 27 stycznia 1977 r. w Strasburgu, w ramach Rady Europy, uchwalono Europejską Konwencję o zwalczaniu terroryzmu⁴⁶. W art. 1e, obok tradycyjnych metod działania takich jak posłużenie się bronią palną, granatem, bombą konwencjonalną, wymieniono „bombę w formie listu lub paczki”. Obecnie terroryści posługują się jeszcze bardziej wyrafinowanymi środkami, co zwiększa stopień niebezpieczeństwa. Okres zimnej wojny nie sprzyjał jednak regulowaniu tej problematyki. Przepisy prawa międzynarodowego w tej materii odznaczały się charakterem fragmentarycznym lub sektorowym. Nie ulega wątpliwości, iż aby walka z terroryzmem była skuteczna, nie można koncentrować się tylko na wycinkowej działalności, na przykład na ekologii, lecz patrzeć wielopłaszczyznowo, ponieważ ekoterroryzm korzysta ze zdobyczy innych rodzajów terroryzmu, np. chemicznego, radiologicznego, informatycznego. Podjęto więc wysiłki w celu unormowań kompleksowych.

Istotne regulacje wprowadzono w 1994 roku. Od uchwalenia Deklaracji w sprawie środków zwalczania międzynarodowego terroryzmu obrady Zgromadzenia Ogólnego ONZ zogniskowały się bowiem na terroryzmie, jako jednym z największych wyzwań współczesności. Dwa lata później, działalność rozpoczął Komitet ad hoc ds. terroryzmu. Należy zaznaczyć, że regulacje zawarte w umowach międzynarodowych powinny znajdować odzwierciedlenie w odpowiednich zmianach instytucjonalnych, organizacyjnych oraz infrastrukturalnych.

W 1999 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ w rezolucji nr 1269 potępiła taktykę oraz wszystkie akty terroryzmu bez względu na motywację. Natomiast po zamachu z 11 września przyjęto rezolucję nr 1373 z 2001 roku, która zintensyfikowała działania na rzecz zwalczania finansowania terroryzmu, wykrywania i karania ich sprawców. Podkreślono rolę współpracy oraz respektowania prawa międzynarodowego w tym zakresie. Na podstawie rezolucji powołano Komitet Antyterrorystyczny (The Counter Terrorism Committee – CTC), który na skalę globalną wspiera antyterroryzm i monitoring w oparciu o zasady i procedury prawnomiędzynarodowe. Z kolei w rezolucji nr 1624 z 2005 roku uwypuklono rolę dialogu międzykul-

⁴⁶ Dz.U. z 1996 r., Nr 117, poz. 557.

turowego, który zakłada harmonijny rozwój i współegzystowanie. Można to odnieść zarówno do środowiska społecznego, jak i przyrodniczego.

Po zamachu z 11 września odpowiedzią na narastające zagrożenie terroryzmem w Europie była Strategia Unii Europejskiej w dziedzinie walki z terroryzmem⁴⁷. Została oparta na 4 filarach: zapobieganiu, ochronie, ściganiu i reagowaniu. W Strategii wskazano, że terroryzm stanowi zagrożenie dla każdego państwa i narodu, stąd działania w tym kierunku powinny zostać skoordynowane w duchu solidarności. Niewątpliwie, postawa ta powinna skłaniać do nieabstrahowania od kwestii środowiskowych, gdyż terroryści prowadzą szeroko zakrojoną działalność także przeciwko bezpieczeństwu ekologicznemu.

Warto przywołać Rezolucję Parlamentu Europejskiego w sprawie zewnętrznych aspektów walki z międzynarodowym terroryzmem [2006/2032 (INI)]⁴⁸, w której wskazano, że terroryści w swojej infiltracji bazują na ludzkiej frustracji z powodu biedy, różnych form wykluczenia społecznego. Indoktrynację ułatwia ponadto nieprzestrzeganie praw człowieka oraz działania będące w sprzeczności z istotą państwa prawnego. W Rezolucji jest mowa o niesieniu pomocy ofiarom aktów terrorystycznych, których doświadczenia, uwagi i opinie powinny być uwzględniane podczas opracowywania oraz rewidowania strategii antyterrorystycznej. W związku z powyższym, należy zaznaczyć, że „ofiarą” terrorystów może być także biosfera. Ludzie powinni być „advokatami” przyrody. Mając na względzie zasadę zrównoważonego rozwoju, strategia antyterrorystyczna nie powinna abstrahować od kwestii środowiskowych. W walce z terroryzmem ważne jest bowiem nie tylko reagowanie w przypadku wystąpienia zamachu, ale, jak podkreślono w pkt. X Rezolucji, „proaktywna polityka zapobiegania, ochrony i represji”. W tym celu należy scalić wewnętrzne oraz zewnętrzne aspekty związane także z bezpieczeństwem ekologicznym. Polityka antyterrorystyczna powinna ponadto być skoordynowana z partnerami Unii Europejskiej, m.in. w zakresie działalności organów wywiadowczych,

⁴⁷ Strategia Unii Europejskiej w dziedzinie walki z terroryzmem, Bruksela, 30 listopada, 2005 r.

⁴⁸ Dz.Urz. UE 287 E z dnia 29 listopada 2007 r., s. 0524 - 0535.

służb bezpieczeństwa, placówek celnych oraz organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. W antyterroryzmie nie sposób ominąć roli opinii publicznej, której determinacja, aktywność i moralne napiętnowanie tego zjawiska stanowi ważny element zapobiegania jak i prewencji. Istotna jest wymiana informacji i doświadczeń, a także prowadzenie rzetelnej kontroli parlamentarnej działalności wywiadu oraz służb bezpieczeństwa. Stąd w niniejszych rozważaniach tak często jest mowa o kierowaniu się prawami człowieka oraz podejmowaniu działań na rzecz „dojrzałej” demokracji, ponieważ bez tego zapobieganie i walka z terroryzmem jest znacznie utrudniona, a w skrajnych przypadkach nawet niemożliwa. Unia Europejska swoje działania harmonizuje z regulacjami prawa międzynarodowego w tym zakresie, a zwłaszcza z Globalną Strategią Zwalczenia Terroryzmu, która została jednomyslnie przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 8 września 2006 roku.

W dokumencie ustalono strategię wielostronną oraz wspólne cele operacyjne na rzecz zwalczania terroryzmu. W sposób jednoznaczny i z całą mocą potępiono całościowo zjawisko terroryzmu. Uwypuklono znaczenie praw człowieka, rządów prawa oraz współpracy międzynarodowej, regionalnej i krajowej na rzecz skutecznego zwalczania terroryzmu oraz niesienia pomocy poszkodowanym. W Strategii odrębną uwagę poświęcono bioterroryzmowi, co świadczy o powadze i narastaniu problemu na skalę globalną. Prewencja w tym kierunku rozciąga się na uniemożliwianie terrorystom wykorzystywania biotechnologii, odczynników biologicznych lub innych podobnych środków, które mogliby zdobywać na przykład drogą legalną z instytucji państwowych (np. klinik, laboratoriów, banków mikrobów). Wskazano na budowanie partnerstwa publiczno-prywatnego w działaniach antyterrorystycznych. Należy podkreślić, że wymaga to jednak nieustannych i aktywnych działań. „Aktywnych” to znaczy uwzględniających przeobrażenia *modus operandi*, form i struktur przestępczej działalności terrorystycznej.

W świetle powyższego można postawić postulat, aby podczas rozpatrywania definicji i typologii terroryzmu także w odniesieniu do ekoterroryzmu nie poprzestawać tylko na analizie okoliczności oraz

skutków zamachu, ponieważ może to prowadzić do wykładni zawężającej, a w rezultacie – rozmycia istoty problemu. Zwłaszcza, iż nie jest rzadkością, że ministerstwa lub instytucje reprezentujące to samo państwo posługują się odmiennymi kryteriami. Stąd wniosek, iż kwalifikacja czynu powinna zostać poprzedzona wieloaspektowym zbadaniem sytuacji oraz uwarunkowań sensu largo.

Można żywić nadzieję, że wraz z rozwojem społeczności międzynarodowej będzie również ewoluować prawo środowiska⁴⁹, które pozwoli jeszcze skuteczniej działać w przypadku dynamicznego zjawiska, jakim jest ekoterroryzm.

Należy jednak zaznaczyć, że sama świadomość historyczna i postrzeganie „znaków” współczesności nie wystarczy. J. Białocerkiewicz niezwykle sugestywnie i przejmująco opisał, czym może skutkować egoizm, ekspansjonizm, instrumentalizm oraz operowanie w odniesieniu do przyrody wyłącznie względami ekonomicznymi. Przestrzegął, że zanim człowiek się spostrzeże w swoim „nowoczesnym, skomputeryzowanym, krzemowym, sztucznym świecie nigdy już nie usłyszy szumu liści, odgłosu wodospadu, kłaskania słowika czy miłosnego tokowania cietrzewia. Egoizm jednego pokolenia sprawi, że przyszłe pokolenia będą oglądać indyjskiego słonia, ussuryjskiego tygrysa, biskajskiego wieloryba, arktycznego niedźwiedzia, lody lub śniegi Antarktyki w technice cyfrowej na plazmowym ekranie lub w Muzeum Historii Naturalnej, podobnie jak my dziś oglądamy mamuta, pterodaktyla lub ptaka dodo (...) nie jest możliwe życie bez słodkiej wody, czystego powietrza, lasów wytwarzających tlen czy też powłoki ozonowej chroniącej organizmy żywe przed promieniowaniem ultrafioletowym (...). Działalność ekonomiczna człowieka sprawiła, że współcześnie środowisko przestaje być, w dużym stopniu, środowiskiem

⁴⁹ G. Grabowska, *Europejskie prawo środowiska*, Warszawa 2001, s. 57, przywołuję za: A. Przyborowska-Klimczak, *Międzynarodowe prawo ochrony przyrody na przełomie stuleci*, [w:] B. Mikołajczyk, J. Nowakowska-Małusecka (red.), *Prawo międzynarodowe, europejskie i krajowe – granice i wspólne obszary. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Genowefie Grabowskiej*, op. cit., s. 463.

naturalnym, a zaczyna przekształcać się w sztuczny świat”⁵⁰. Jeżeli człowiek pragnie żyć w bezpiecznych warunkach, powinien wyrobić właściwy pogląd na swoją pozycję na tle wszechświata, na upływ czasu, zmiany zachodzące w naszym ciele oraz w otoczeniu społecznym i przyrodniczym.

Podsumowując, człowiek podlega wpływom środowiska i jest od niego zależny. W dziedzinie zapobiegania i zwalczania terroryzmu ważną rolę odgrywa systemowe realizowanie omawianych zadań z poszanowaniem prawa międzynarodowego, praw człowieka oraz zasad demokratycznych, które stanowią wspólną wartość. Nie ulega bowiem wątpliwości, iż bez ich respektowania zasada zrównoważonego rozwoju mogłaby nabierać znamion deklaracyjnych i nie byłaby komplementarna.

⁵⁰ J. Białocerkiewicz, *Relacje człowieka ze środowiskiem naturalnym. Garść refleksji o konflikcie prawa i ekonomii*, [w:] ibidem, s. 64-65.